

Peter Juščák
**A nezapomeň
na labutě!**

Peter Juščák
A nezapomeň na labutě!

PROSTOR

Peter Juščák

A nezapomeň na labutě!

přeložila Eva Josífková

PROSTOR | PRAHA | 2019

© Peter Juščák, 2014
Czech edition © PROSTOR, 2019
Translation © Eva Josífková, 2019

ISBN 978-80-7260-419-7

Kniha vychází s finanční podporou Komisie SLOLIA,
Literárne informačné centrum, Bratislava

Knihu finančně podpořilo
Ministerstvo kultury České republiky

Věnuji své mamince

*Na světě jsou velmi jednoduché otázky,
na které neexistují odpovědi,
jen cosi jako ptačí volání.*

PRVNÍ KNIHA

ZÓNA

SLUŽBA

Čtvrtek 5. března 1953

1

Co všechno musí žena ztratit, aby se z ní stala prostá lidská bytost? Všechny své touhy? O co musí přijít, aby se vyhýbala budoucnosti, přemýšlela jen v minulém čase a jejím nejvzdálenějším cílem bylo tak nanejvýš zítřejší ráno? A jak se má podívat sama na sebe, když je umořená prázdnotou a ze sebe už nedokáže vydat nic, co by alespoň vzdáleně připomínalo její ženský rod?

Ovšem, v běžném životě se mnohým ženám stává, že se náhle dostaví trápení a velké starosti, nečekaná nemoc nebo chudoba, anebo jim zkříží cestu nevhodný muž či jiná rána a rázem se život zkomplikuje a zamotá. Najednou je třeba přehrabovat se v minulosti, hledat viníka, přít se s vlastní naivitou a přitom ne a ne pokročit kupředu, do budoucnosti.

Jenomže na válku je jeden člověk příliš krátký. Válka, které později přiřadili číslo dvě, sklízela své plody ještě dlouho poté, co skončila. Také ona zamotala osudy lidí k nepoznání a mnohé z nich jsou zamotané dodnes.

Něco jiného je zóna. Zóna není válka, jen její stín. Tady není frontová linie, jen bývalí, současní a budoucí vězni a jejich protějšek: bývalí, současní a budoucí strážci. Kvůli tomuto

složitému uspořádání je každá zóna v nástrahách na své nechtěné obyvatele dokonale nepřekonatelná. Pouze ona umí přichystat takové náhody a zákonitosti, že člověku nezbudou síly ani na kladení otázek, natož na hledání odpovědí.

Dodejme si však i trochu útěchy – v zóně, naštěstí, není moc času na přemýšlení o ztracených dnech či rozplynulých nadějích, není čas, aby se jim člověk poddal, rezignoval a postupně odpaďoval, protože ho denně oživují všudypřítomné pichlavé drobnosti: tady ti najednou chybí knoflík, tam přibyla díra na bagančeti, zmizí ti lžice nebo vzácný šátek, přeloží tě na horší práci anebo je potřeba přenést přes bránu ukradené brambory... Tisícere drobnosti zaměstnávají mysl člověka ve dne i v noci, trápí ho, sužují, popohánějí ho k neustálé vynalézavosti a tak ho nechtěně chrání před úplným pomatením.

Stmívá se. Irena se s dýchavičnou Žeňou vrací ze služby v kuchyni. Vichr jim olizuje obličaje i mastné vatované kabáty, opírá se do nich a brání jim v cestě. Starší Žeňa kráčí vpředu, mladší Irena jde za ní. Lopotí se, postupují pomalu, nohy se jim tiše boří do sypkého sněhu. Už je čtvrtek, ale fujavice od začátku týdne nepolevuje. Pichlavý sníh se sype a sype, vichr kvílí a prohání ho zónou, v závětrí za baráky vrší závěje a zbytek sněhu žene nad nízkými střechami baráků do bezpočetných dolin. Dvě osamělé postavy za sebou nechávají unavené šlépěje, ale stačí zafíčení větru a stopy jsou nenávratnou minulostí. Jen žádné stopy, žádné stopy...

Nejhorší je ztracení sebe samé, to každodenní ubývání myšlenek, vyprazdňování snů i drobných ženských nadějí, v tom číhá nebezpečí pozvolného úpadku kterékoli ženy a její proměny v prostou lidskou bytost. Bůhví, zda se vůbec lze vůči tomu bránit.

Každá zima přinese několik sněhových bouří, jako je tahle. Říká se jí buran. Vichr se nad zónou točí, do očí metá sníh a každého nemilosrdně zažene do dřevěných baráků – vězně, strážce, politruky, náčelníky i hospodáře s jejich smělymi plány. V takové době nezbývá nic jiného než trpělivě čekat, až bouřka pomine, a platí to pro všechny stejně, pro lidi i pro

divokou zvěř. Jen Žeňa se dnes ráno nečekaně vzepřela a ohromila Irenu neuvěřitelným nesmyslem, prý je načase zemřít!

Takové je tedy jedno z dnešních překvapení. Přitom starší a zkušenější Žeňa Irenu i jiné ženy tolikrát utěšovala, zbavovala je zničujícího sebeobviňování přísátého na každou z nich: „My nejsme to zlo, které je potřeba trestat. Naopak, je zapotřebí trestat zlo, které nás sem přivedlo, tedy bezuzdnost populčních ničemů, jež pouze vystřídala bezuzdnost těch předcházejících, šlechtických! To nic nemění na tom, že střídání bezuzdností nazvali vznešeně – revolucí.“ Jindy zase radila: „Nejez všechen chleba najednou. Nedívej se do očí strážnému. Těžkou práci dělej pomalu. Udržuj tempo. Netrap se, že všechno je jiné než doma, a hlavně neplač, když nemusíš...“

Trest jí už vypršel, podobně jako bezzubé Pípačce s usměvavou jizvou na tváři a teoreticky by měly být obě na svobodě. Jenže každé připsali „závažné důvody, které způsobily, že orgány dočasně pozastavují jejich propuštění až do vyřešení jejich situace v průběhu dosažitelné doby“. Dosažitelná doba se protahuje a postupně mění na nedosažitelnou – i za tím je schován duch zóny.

Irena postřehla Ženino zvláštní chování ráno u nádobí. Vznášela se mezi hrnci jako baletka, pohrdavě plácala hadrem po připálené špíně, mlčela, zato ten její úsměv!

Podobně zlověstně se usmívala Xeňa Suchaničová, ale po pravdě řečeno, s mnohem větší grácií a něhou. Bylo to před osmi lety, když vystoupily z lodi v magadanském přístavu. Od moře foukal studený vítr, slaná tříšť se usadila až v krku a vlhké šaty chladily po celém těle. Pasažérky roztřesené zimou civěly na bezútěšný přístav, šedivé město a v olověných mracích schované studené hory. Kdo by býval tušil, že na světě existuje i něco odpornějšího, než byla přečpaná loď *Felix Dzeržinskij*?

Xeňa Suchaničová se hrozného města ani dozorců nelekla. Na její tváři se prostě objevil divný nadpozemský, jakoby povýšenecký, či spíše pohrdavý úsměv a už nezmizel. Přidala k němu i půst a od prvního dotyku s Magadanem nedala do pusy nic, ani chleba, ani kipjatok, nedala na ničí, ani na Irenino, domlouvání. Jenom pak jednou v noci náhle stiskla

Ireninu dlaň a takhle tiše se jako jedna z prvních navždy se světem rozloučila. Zůstala po ní jen vzpomínka na její nepochopitelný úsměv.

Celá zóna je ve velkém bílém závoji, chumelenice bičuje obličej a strážní věže v rozích připomínají duchy. Pod jejich stříškami se rozsvítily reflektory a změnily se na slídící přišery.

U velitelského baráku se mihla přihrbená postava. Chvilí stála, potom spatřila obě ženy a vydala se směrem k nim. Podle kolébavých pohybů bylo jasné, že dozorkyně Paraska si nedá pokoj ani v tomhle sněžném pekle. Je to ona, krátký bílý kožíšek s černým lemováním, vysoké kožené holínky, huňatá sibiřská beranice, trčí z ní jen nos a zlostné oči.

– Stát! Okamžitě stát! – zaryl se do větru její chraplavý hlas.

Thustou koženou rukavicí si chrání oči před sněhovými bodlinami, ale svůj hlas chránit nemusí, ten dokáže bojovat s každým živlem. Kdo jim dovolil odejít z pracoviště bez dozoru, ha!?

Inu, oznámily Pašovi, že jsou připraveny k odchodu, ale starý lenoch se rozvaloval v kuchyni u kamen, okusoval chleba a pozoroval ženy. Pobíhaly sem a tam, přenášely hrnce, pánve, míchaly vařící se jídlo, chvíli se smály, chvíli klely, kdo by pospíchal do fujavice? Však počkejte, než dojím, vždyť nehoří. Tak čekaly a čekaly, ale Paša ne a ne vstát. Když konečně dojedl, už zase popíjel čaj. Nakonec jim levou holínkou pokynul, aby tedy šly i bez stráže. Irena odmítla a chtěla čekat, ale Žeňa vzala jeho pokyn vážně, nasadila si beranici a vyšla do větru. Paša usrkával z plechového hrnku, zašklebil se na ni, a tak se znechucená Irena zvedla také. Jenomže na Pašu se teď vymlouvat nemůžou, to by si zbytečně zavařily ještě i v kuchyni.

– Jdeme z latríny, – zalhala Parasce. Latrína je místo, kam můžou chodit bez dozoru, avšak ve dvojici, takže zdůvodnění by mohlo i obstát.

Paraska neslyší, nevnímá, hněv jí zatemnil rozum.

– V baráku máš parašu! – křičí. – Purga rovná se paraša! To nevíte, suky čistotné?

Vítr jí vyškubává slova, v chuchvalcích je válí po sněhu a trousí až k lesu. Purga a paraša, za jiných okolností by to

bylo zábavné! Purga – vichřice, paraša – plechový sud na výkaly. Neví se, kdo jako první pojmenoval velký nočník podle Parasky, ale způsobil, že nositelky tohoto jména mají nezáviděníhodnou smůlu. Návod na použití paraši láká k nebezpečné dvojsmyslnosti. Ale Bože chraň před Paraskou něco naznačit.

Irena klopila zrak. Provinile postávala mezi dozorkyní a Žeňou a rameny zakrývala její vrásčitou tvář. Chtěla ji před dozorkyní chránit, jen aby neodhalila její andělský a neúčastný úsměv. Paraska úsměvy vězňů nenávidí, a když se jí zachce, tak je i trestá. A když se trestá jeden, přidá se i druhý, proto byla Irena ve střehu a raději na Ženiny dnešní urážky zapomněla. Kryla ji a chránila, přestože si to vůbec nezasloužila.

Paraska zkoumala Irenin obličej, hledala, o co by se drápem zasekla, když už se po kolena ve sněhu vydala na takovou cestu. Najednou se do kvílení větru ozvala siréna, húúííhúú. Takhle vedení tábora svolává porady vedoucích. Vpodvečer to bylo dost neobvyklé, houkání překvapilo i Parasku. Siréna přerývaná vichřicí hučela naléhavě a dlouho, dozorkyně se v hlubokém sněhu otočila a už jenom vrískla na rozloučenou:

– Zmizet a srát do paraši!

Irena si vydechla. Měly za sebou jedno malé vítězství.

V hustém vzduchu ubytovacího baráku visela jejich bezprostřední minulost – zbytky kouře po borovicovém dřevu, pach propocených kabátů a kalhot, proležené slámy na pryčnách a k tomu směs všeho, co vydýchá dvě stě padesát žen za jednu noc a celý den. Z předsíně je vidět dovnitř jako do úlu. Hlasitá vřava, hukot, bzucení jako pokaždé, když se kvůli bouřce nejde do práce.

Žeňa se unaveně sesunula na lavici a nadále se uculovala. Bylo to dost neupřímné, možná i nechutné divadlo. Kdo potřebuje zbytečné úsměvy? V zóně je každý úsměv signálem vážné zranitelnosti. Namane se tichá práce někde ve skladu, přijde z domova dopis, něco se podaří ukrást, a už se žena neudrží a celkem zbytečně se začne usmívat. Vzápětí se najde udavač, příčinu takové veselosti vyčenechá a víc se nesměj, holubičko: nahlas ses modlila, zpívala sis, pomlouvala jsi nadřizené... hříchů je habaděj. Po vině přijde zákonitý trest a hned je po

úsměvu. Opět se s pilou v ruce ocitneš v lese, a teď pracuj, otrokyně. Teď se směj! Zazpívej si, pomodli se! Pomoc tvého pámbíčka se ti při plnění sovětských norem hodí. Trochu ty, trochu on, a komunismus vybudujeme rychleji, nebo to tak není?

2

Žeňa a Irena od rána krájely chleba. Dva tisíce pět set krajíců, co krajíc, to dvě stě gramů. Potom poklidily v kuchyni a hned se přesunuly do umývárny. V pondělí se začalo s mimořádným čištěním velkého nádobí a kuchyňského náčiní.

– Tohle, tohle, tohle, – klepala prstem na hrnce tlustá Aňa. – Čistě a blýskavě, jasné? – štěkla. Kotle byly připraveny na zemi, ukazovala na ně nohou, o ten největší zakopla a zaklela. Pohrozila jim a kulhajíc zmizela v tmavé chodbě.

Stoupající pára z kádě se valila, točila se pod stropem a dusila, nejdřív bylo potřeba si na ni zvyknout. Nečistoty v horké vodě měkly, odmačely se a ženy se daly do práce. Nejprve zevnitř zbytky včerejší kaše, občas však zvenčí drhly i staré zaschlé kousky jídla, které připomínaly dřívější dobu. Potom následovaly zažrané saze, rez, mastnota, připálené zbytky jídel. Irena se po dlouhé době na práci těšila a šla jí od ruky. Co jí je do hrnců a nádobí! Na sobotu jí povolili návštěvu syna! Potichu si prozpěvovala a v duchu už byla na cestě do Bujčanu. Nevnímala černý kotel, viděla černá kukadla v šibalském obličejí a synovo hopsání v Kátiných bačkůrkách. Nebýt vřískotu a ječení pomocnic v kuchyni, možná by si zapívala i hlasitěji.

Zato Žeňa byla od rána neobvykle tichá. Skloněná nad kádí drhla hrnec, obklopená chuchvalci páry pokyvovala šedivou hlavou a vzápětí jí nevěřícně kroutila. Jako by si povídala sama se sebou, ale jen tak, beze slov, bez vět, taková samomluva někde v nitru a na obličejí přilepený úsměv jako z jiného světa. Irena si ji změřila pohledem a její ranní pocit spokojenosti se změnil ve zvědavost. Žeňa pohroužená do svých myšlenek se najednou vzpřímila, podívala se přes Irenu na špinavé okno a pomalu řekla:

– ... a chci umřít.

Irena zmlkla. Nechala hrnec plavat v horké vodě, opřela se o okraj kádě a dívala se na ni jako na přízrak. V zónách se stávalo, že se připlazily trudné myšlenky, koho by nesužovaly, ale Žeňa? Teď, když má vyměřený trest za sebou a už ji můžou kdykoliv pustit?

– A co bude s polonézou? – zeptala se jí Irena ostrým hlasem, aby jí naznačila, že její morbidní úvahy nemůže brát vážně.

– Polonéza? – zamyslela se. Položila ruce na hrnec, jako by jí měla vnuknout odpověď jeho tajemná dutina.

– No? Na to jsi nemyslela?

O polonéze se nemluví nahlas, tuhle skladbu nacvičují v utajení. Čas na ni ještě nedozrál a ženy se polské vedoucí na tajemství neptají. Ženin hlas je v polonéze velmi důležitý a na jednu si vzpomněla:

– Aha, máš pravdu. Sbor, naše pomsta, – řekla s jemnou ironií.

Založení sboru vymyslela Danuta. Cynická stařena, žádná romantická naivka. V létě s překvapením poslouchala, jak si ženy při kosení zpívají, a kupodivu, nikdo z dozorců proti tomu nic nenamítal. Proč tedy nezpívat na úrovni, proč nezařadit řádný sbor? Využila dobrou náladu politruka Zurbajeva a předestřela mu návrh, aby nezpívaly jen tak na loukách, ale hezky v zóně, pod dohledem a možná i při slavnostech. Politruk přemýšlel, zvažoval, hledal motiv, proč ho chce prohnat Polka podvést, ale nenašel nic. Poláky všeobecně neměl rád, ale náhle dostal vnuknutí – umělecký sbor by mohl být oporou jeho teoretické práce! Pěvecký sbor vězeňkyň! Ohromná věc pro pověst zapadlého Pisčaku. V tu chvíli objektivitelsky zdvihl prst a potvrdil:

– Ano, pé tři sta třináct, sbor!

Třístatřináctka, tedy Danuta, mu přinesla skvělý nápad. Od dob, kdy začal psát vědeckou práci, cítil, že jeho nápady musí být nenapodobitelné. Posadil se za stůl a s potěšením ji nechal povídat dál. Omámily ho další a další podmanivé podněty. Nadchnul se a potom už šlo všechno velmi rychle. Na Politické správě zón v Jagodném vydobyl povolení vytvořit

Umělecký a estrádní kolektiv zóny v Pisčaku a zároveň se pustil do nové kapitoly své knihy: *Úloha kultury v nápravně-výchovné zóně*.

Žeňa úporně drhne hrnec a nahlas přemýšlí:

– Polonéza... ptám se, proč se mstít lidem, kteří ničemu nerozumějí? A už vůbec ne naši pomstě. Pomsta zpěvem... haha.

– Žeňo! Na všechno jsi zapomněla?! – zvolala Irena.

– Ach, moje milá, nezapomněla. Zkusila! Já už jsem zkusila všechno hezké, co se člověku může přihodit, – odpoví s úsměvem a doplní pomalu, s důrazem na každé slabice: – A teď už můžu zemřít...

Při slově „zemřít“ jí vyklouzl hrnec z rukou a na dřevěné podlaze dunivě zazvonil. Hned nato z vývařovny dolehl Anin vrískot:

– Opatrně s tím nádobím! Abyste nakonec nežraly z koryta!

Ireně se rozbušilo srdce. Zdvihla hrnec a kamarádce ho podala. Jenomže ona stále snila, opět jí vyklouzl z rukou a znovu zaduněl.

– Prožila jsem všechno krásné, – majestátně zopakovala a šedivou hlavou pokyvovala nad hrncem. – Ach, jak je těžký.

Z chodby se ozval dupot. Aňa se přivalila i s dřevěnou vařečkou. Rozhazovala rukama a vařečkou jim šermovala před nosem.

– No co? Budete se vdávat?

Zlostí se jí třásla i druhá brada, jen kulaté břicho obalené umaštěným pláštěm stálo nepohnutě uprostřed místnosti. Dala si ruce v bok a blýskala očima.

– Dávejte mi pozor na nádobí, nebo vás odtud poženu. Nebo pošlu Parasku?! – zaječela a potom se houpavým krokem ztratila v chuchvalci páry.

Irenu polila nepřijemná vlna. Takové zbytečnosti jí teď opravdu nechybějí. Za chvilku se z husté páry vynořila rozčuchaná Pípaččina hlava. Zasípěla:

– Ženský, neštvěte ji. Dneska je jak nášlapná mina!

A Žeňa? Poletuje si ve zcela jiné zemi. Říká:

– Ano, měla jsem všechno. Krásné dětství, laskavé rodiče. Seznámila jsem se se svým mužem a žili jsme jeden pro druhého.

Takový vztah v literatuře nenajdeš. Žádný ruský spisovatel by nenašel odvahu náš příběh napsat. Báł by se toho klidu...

Byl to odporný tón. Ireně vzdáleně připomněl někdejší domáci sedánky se ženami kežmarských řemeslníků. Setkávali se po nedělích pokaždé v jiné rodině, také u Kalaschových. Muži hráli karty, ženy si povídaly – nejčastěji o mužích a o dětech. Na muže byla slyšet chvála málokdy. Naopak, v kritice manželů se předbíhaly, jako by mezi sebou soutěžily, která z nich nese těžší břemeno. Svůj úděl žít s mužem vyzdvihovaly jako oběť a ctnost. To však byla pouze jedna strana mince. Ve skutečnosti by si k manželům nedovolily křivé slovo a tohle bolestínské a neupřímné mudrování se jí odjakživa přičilo.

– I děti se nám povedly, – pokračovala Žeňa ve výčtu předností a drhla hrnec kukuřičným válečkem.

Irenu to popudilo a posměšně ji přerušila:

– K čemu je ti ta dokonalost, když se ti chce zemřít?

– Nerozumíš, Iruško. Nevíš, o co v takové rodině jde.

– Já že nevím, co je to pořádná rodina?

– Ty jsi ještě mladá. Ano, máš sice rodinu a máš také Šotu...

Irenou zacloumal vztek. Šota! Tak tohle jí od rána leží na srdci!

– Co se ti nezdá? – zvolala a zlostně pleskla rukama do kalné vody, až vystříkla všude kolem. – Celé roky ti píše muž, posílá balíky! Co nevidět tě propustí... Co mi závidíš? Šotu? Syna v Bujčanu? Anebo toho, co mi zabili ve vlaku?

– A byla jsi i medsestrou v Elgenu! – dodala klidným hlasem.

– No a?

Irena se musí ovládat. S pláčem na krajíčku zalomcovala uchy na hrncích. Zkouška je nenáročná, zacloumá jimi sem i tam, a když vydrží její dnešní zlost, jistě vydrží i další rok v kuchyni. A Žeňa? Irenin hněv se jí vůbec nedotkl. Zdvihla hrnec před okno a proti světlu civěla na jeho dno. Mhouřila oči, odtahovala ho od sebe a zase do něj cpala hlavu.

– Všechno je naopak, – duněl z hrnce hlas věštyně. – Proto je naše civilizace tak křehká.

Irena mlčela. Křehkost sovětské civilizace ji nezajímá. Ani tahle kuchyně, ani celý Pisčak. Teď ji zajímá syn v Bujčanu. Jestli bude Žeňa takhle pokračovat do večera, oběma jim zatrhnou

kuchyňský příděl a Ireně i návštěvu. No a tohle by jí nedarovala, to by si tedy pořádně zapsala za uši!

3

V něčem má Žeňa pravdu, Irena rodinu má. Má také Šotu, který ji v zóně ochraňuje. V elgenské nemocniční zóně byla opravdu až do loňského jara zdravotní sestrou. Jenomže to neznamená, že má poslouchat její hloupé narážky. Anebo je nutné Irenin pisčacký příběh zopakovat? Ten by si s ní Žeňa zcela určitě vyměnit nechtěla!

Připomeňme jen cestu do rajského Elgenu. Stokrát o tom ženy v Pisčaku vyprávěly, pokaždé když byl někdo zavalen v jámách, anebo když zemřel přímo v baráku, pokaždé si vzpomněly na Irenin příběh, aby připomněly, že zázraky se opravdu stávají i v zavalené jámě. Ale nikdo by si její zázrak dobrovolně nevybral.

Irena si z cesty do Elgenu nepamatuje nic. Když poprvé otevřela oči, okolní svět ji dost vystrašil. Vznášela se v tmavé místnosti plné temných přízraků a točila se spolu s ní jako v nějakém bubnu. Uprostřed hlavy jí hučelo, ponurá místnost plná postelí se utápěla v mlhách a zpod tmavých přikrývek na ni civěly nespočetné páry velkých očí. Húú, húú, oči nebezpečných pijavic! Jaký je dnes den a jaký byl včera, předečtírem? Proč je tady tolik očí? Nejdříve ji napadlo, že oči patří duším, které celý život bezuzdně hřešily, a teď se ocitly v pekle. Anebo v očistech? Těžko rozeznat... Ale nebylo to ani peklo, ani očistec, jen táborová nemocnice. Z vedlejší postele zaslechla tichý hlas:

– Podej mi ruku...

Čtěla neznámému hlasu posloužit a pokusila se odpovědět. Ale jak? Vědomí i chtělo, ale tělo neposlouchalo. Řekla tedy tichým vnitřním hlasem:

– Tak dobře, podám ti... – a vnitřně se o to i pokusila, ale po chvíli si uvědomila, že ani vnitřní hlas nedokáže splnit její předsevzetí. Navzdory veškerému úsilí ležela bezvládně jako přibitá.

– Podej mi ruku, – slyšela tichý hlas, – ... bojím se.

Podářilo se jí pootočit hlavu. Zahlédla hluboké modré oči a utlé rameno bezmocně visící z postele. Opět ji pohltila tma. Když se později probírala, cítila se mnohem lépe. Najednou se i pohnula, i otočila hlavu a vzpomněla si, že někomu chtěla posloužit, možná i podat ruku. Ale proč, proč? V zóně se ruce nepodávají, jednak není komu, a také proto, že podobné zdvořilosti se tu nepěstují. Vedle ležela mladá, nakrátko ostříhaná žena a právě urovnávala Ireninu přikrývku. Byla to Gruša, chichotavá pacientka, ale pozor na ni, je to zlodějka, varovali ji později.

Do živého světa se vracela velmi pomalu. Na levé oko neviděla, bolívala ji hlava, hučení v uších ji ohlušovalo a způsobovalo její točení. Minulost jako by neexistovala, jako by se právě teď narodila a její jedinou minulostí byla tahle dlouhá tmavá místnost.

Elginská nemocnice! Léčení v tomto podivném domě smutku spočívalo hlavně v každodenním odpočinku. Ležela na opravdové posteli a nechodila do zamrzlých jam na Zlaté planině, neposlušovala rozkazy, příkazy, výhrůžky, dá se říct, že i obyčejné osvobození od práce mělo významný léčivý účinek. Kromě toho k uzdravování dopomáhalo úsilí pacienta, víra v Boha, dobré slovo lékaře, sedativa a dva tři dezinfekční přípravky. Ireně pomohl jakýsi zázrak a postupně se zotavovala. Po pár týdnech už dokázala vstát, projít se po místnosti, kývnout neznámým ženám na pozdrav. Radost z nepatrných pokroků ji poháněla pomáhat pacientkám, co byly na dosah ruky a měly méně štěstí než ona. Jejich propadlé oči už ji tak neděsily a v roli ochotné pomocnice se cítila lépe, než kdyby jen tak polehávala a bohapustě přemýšlela. Každý týden některá zemřela, už jí to nepřipadalo nijak zvláštní.

Oddělení měla na starosti nevlídná sestra Tamara. Rázně a s křikem několikrát denně proběhla mezi postelemi, aby zhodnotila stav, a když zjistila, že kolem Ireny je pořádek, ulehčeně si vydechla a pospíchala dál. Jednou se mezi řečí zeptala, jestli pracovala v jámách, a když Irena přitakala, spiklenecky se ohlédla, sáhla do náprsní kapsy šedé blůzy a podala jí lístek.

– Posílají ti to baby z Pisčaku. Z jam, – šeptla drsně. – Přechíst a zničit!

Překvapená Irena rozbalila poskládaný okraj z novin. Tužkou tam něco stálo, ale německy.

Ireno, prý jsi to přežila. Co je se Soňou? Doufáme, že žije. Vy-leč se a zůstaň co nejdéle. Irma, za všechny

Co to znamená? Kdo jí píše? Jaká Irma, jaká Soňa? Četla znovu a znovu a ničemu nerozuměla. Ano, vzpomíná si na ženu s rýhou na nose, měla na něm nepřehlédnutelnou prohlubinku, jako by ho dělila napůl. Ale proč si vzpomněla na ženu s takovýmhle nosem? Vpodvečer se zeptala Tamary, kdo jí lístek poslal, ta pokrčila rameny, víc neví a nepoví.

Úporně lovila dál v paměti. S nemocnicí se už smířila, ale co bylo předtím? Jámy! Kopaly v zemi a hlínu tahaly nahoru... byly při tom nějaké tmavé postavy, Soňa, Irma...? Hrabay se v té hlíně prsty a vybíraly drobné kousíčky... hlína byla zmrzlá... prsty bolely... otékaly. Proč je lístek psaný německy?

Sevřel ji strach. Něco se stalo, něco ji sem přivedlo. Jak mohla na všechno zapomenout? Kam se poděla její paměť? Rozrušená seděla na posteli, lístek složila na nejmenší možný čtvereček a schovala pod slamník. Musí se k němu vrátit. Ale co bude s ní?

Doktor Zimanov ji poslechl, proklepal, vyzkoušel reflexy, otáčel jí hlavou, zkoumal její pohyby a souhlasně přikyvoval svým myšlenkám, ale příliš se o ně nepodělil.

– Zlepšila jste se, – povzbudil ji. – Půjde to pomalu, ale bude to pořád lepší.

Opravdu, uběhlo pár dnů a už se pohybovala mezi vrzajícími dřevěnými postelemi i po chodbě. Nepříjemné závratě ustoupily a po třech měsících se jí do poloslepého oka vrátil zrak. Nechodila mezi postele jen tak. Když viděla zakrvácenou přikrývku, dala ji do pořádku, jinam přinesla čaj, pomohla na záchod. Zdálo se jí, že pomoc druhým má i na ni dobrý účinek, navíc jí to připomnělo domov, kde jako studentka tři roky pomáhala Grochovým v levočských lázních.

Uběhly další týdny a v nemocniční ratejně se už pohybovala jako kterákoli sestra. Jednou ji doktor Zimanov pozoroval,

jak vyměňovala prostěradlo pacientce Mišurenkové. Mišurenka byla drobná nádražní zlodějka s krátkým trestem. Černé oči měla úzce posazené k nosu a bez jediného mrknutí je dokázala do člověka prosebně ponořit, že by jeden neodolal a udělal všechno podle její vůle. Byla to ale sebepoškoditelka a s takovými se sestry příliš nepáraly. Ani s Mišurenkou – při výměně povlečení zpod ní vytahovaly prostěradlo jako zpod malomocné: trhly, zatáhly, vyškubly a ještě jí i vynadaly, že je málo ohebná. Kdo se má kvůli ní dřít? Sestra nemá na starosti jedinou, ale stovky dalších žen.

Irena viděla její vystrašený pohled a pomáhala jí s velkou opatrností. Prostěradlo nejprve na levé straně uvolnila, poskládala ho po délce až těsně k nemocné, potom ji opatrně převálila na bok, čisté prostěradlo pod ni z druhé strany podsunula a pacientku převálila zpátky. Jak jednoduché. Pár opatrných pohybů a už ležela na čistém. Zakrvácené povlečení uložila do pytle a zanesla do kouta. Tamara po ní pošilhávala a proti její přepjaté péči i zaprotestovala:

– Zavádíš tady nové móresy, a my se tu pak zblázníme!

Mišurenka byla pořád vystrašená. Když ji opatrovala Tamara, pokaždé strachem mimovolně napínala břicho a po výměně povlečení se jí vždycky přitížilo.

– Přece ji nezabiju, – řekla Irena spíš pro sebe než našťavané Tamaře a na páchnoucím prostěradle opatrně zlodějku obrátila. Mišurence se zaleskly soví oči, utřela si je, kývla na Irenu. Chtěla se zhluboka nadechnout, vyslovit něco, ale – nešlo to. Sevřelo se jí hrdlo a musela to nejprve rozdýchat. Zkoumala Irenin naivní výraz, její bezbranné modré oči a pochopila, že tuhle sestru nemůže ani okrást, ani podvést, dokonce ani obelstít nevinnou lží. A kdyby jen to, přemohl ji dávný, téměř zapomenutý pocit, že je povinná něco říct, anebo aspoň naznačit něco povzbudivého. Ale co to má být? Ne a ne si vzpomenout na správná slova.

Poděkovat! To je ono. Jenže máme problém. V zóně se neděkuje. Slovíčko *děkuji* se postupem času vytratilo z jazyka i ze zóny, až dočista vymizelo. Když je třeba, nanejvýš se kývne hlavou, anebo se v příhodné chvíli řekne jen – dobře. Slovíčko

dobře je univerzální a lze jím vyjádřit mimořádně hodně. Mišurenka tedy zůstala na pochybách, neboť z hloubi duše se vynořila zapomenutá povinnost, inu táborový slovník s nezištnými službami ani s duševními povinnostmi už dávno nepočítal. Proto si vynášla své vlastní řešení.

– Sestro, podej mi ruku...

Irena se jí podívala do očí, hledala v nich stopy po nějaké zaváté vzpomínce. Bože, jak je její paměť krátká! Kdy se dopátrá své minulosti? Zkoumala Mišurenčin uplakaný obličej a sevrěla ji divná obava – co když jí vlastní paměť lže? Co když se jí už neotevře a minulost před ní zůstane zamknuta na sto západů?

Irenina ruka se ocitla v Mišurenčiných dlaních, vzápětí ji pohládila, přiložila si ji na rozpálené tváře a nakonec Ireninu ruku pokorně políbila.

– Dob-bře, sestro. Dob-bře... – zajíkala se zlodějka.

– Dobře, – usmála se Irena.

– Ví, co si o mně myslíš, zašeptala. – Ale oni nám kradli vozíky s rudou a připisovali je vorům z Baskaru. Tak jsem udělala tohle, – řekla a ukázala si na břicho. Píchla do něj jehlicí, však se i vědělo, že si to udělala naschvál.

Zlatonosná ruda. Dřinu kolem dolování zlata Irena zná, i když jen z povrchového rýpání na Zlaté planině. Ví, kolik úderů ocelovou tyčí je zapotřebí, aby člověk nakopal vědro hlíny. Co vědro, to dvě tři zlatinky, a ke splnění denní normy se po chvilce zedřeš. Tomu rozuměla, jen si neuměla seřadit souvislosti: kdo je ta nešťastná Mišurenka – Irenina dávná minulost, anebo její blízká budoucnost?

V zóně se tyto dva pojmy někdy těžko rozlišují. Málo věcí se tu vyvíjí tak jako jinde na světě, že události putují ze známé minulosti do neznámé budoucnosti. V zóně je docela možné, že minulost člověka je zcela neznámá, či spíš nepochopitelná, pokroucená do vynucené podoby, přibitá trestem za neznámé zločiny. Zato budoucnost je jasná jako východ slunce, bohužel, bez ranního jasu a optimismu z rodícího se dne. Irenino postupné procitání a opětovné sblížení se s vlastní minulostí jí přineslo velké rozčarování. Vždyť ona je opět v zóně! Sice v nemocnici, ale i ta je součástí zóny. Před ní je návrat

domů – jednou, možná, pokud... Než se to stane pravdou, uplynou ještě nekonečné roky!

Doktor Zimanov se navzdory všem chmurám usmíval.

– Rád bych vás měl i jako pomocnici, nejen jako pacientku, – řekl jí ve své ordinaci. – Potřebuji lepší personál než ten, který mám, vydržte, navrhnu to ředitelce a uvidíme.

Irena by ho v tom okamžiku nejradši objala. Že by mohla zůstat v nemocnici? Ať si ji nechají, bude sloužit jako otrok, nejen ubohé Mišurence, všem bez rozdílu!

Koncem zimy přivezli další dvě zraněné pracovnice. Ležely na zaoilejovaných pytlích na korbě, mezi nimi seděla zachumlaná vězeňkyně a přidržovala jim na těle staré kabáty, aby cestou neumrzly. Byly to Žeňa a Pípačka z fabriky, z chemického provozu. Při noční směně unikl plyn z poškozeného potrubí, několik žen se přiotrávilo, ale tyhle dvě se do rána neprobraly. Doktor nad nimi mlčel, špulil rty, kroutil hlavou. Přivolal si na pomoc i doktorku Selskou z dětského oddělení. Prohlíželi pacientky, zkoumali jim tep, tlak, dýchání, nakonec doktor s opatrným optimismem zkonstatoval, že důležité funkce zůstaly neporušeny. Zdálo se, že další osud žen je zapísán v jiné knize, ve které lékaři neradi listují.

Irena u nich strávila celý den i noc a probraly se až druhý den ráno. Nejprve mladší Pípačka, potom starší Žeňa. Zpočátku se toulaly ve ztracené paměti jako před časem Irena, ale očividnými skoky se zotavovaly a po několika dnech se už obstojně dokázaly hádat. Obě měly v zóně zvláštní postavení – jejich trest už sice vypršel, ale orgány Dalstroje v Magadanu jejich propuštění zatím odložily na neurčito. Jenom jim uvolnily režim a zařadily je na lehčí práci. Mohlo by se zdát, že společný osud obě zraněné ženy sblíží, ale kdepak. Každý jejich rozhovor skončil filozofickou disputací a hádkou. Energická Pípačka měla na tváři jizvu, jakousi obrácenou vlnu, takže vypadala, jako by měla na tváři věčně připlesknutý úsměv, i tehdy, když s rozhořčením šišlavě vykládala:

– Já jsem po válce plnila v továrně plán na sto dvacet procent! Kdyby tak pracovali všichni, už bychom měli komunismus. Nebyly by nedostatky a všeho by bylo víc...

Žeňa i ve svých padesáti letech znala jen katedru matematiky a v zóně chemickou továrnu na zpracování zlata. Neměla mnoho zkušeností s plněním plánů, ale v budoucnosti kdoví, jestli si nepodmaníme i matematiku, říkávala. Pípaččin optimismus zchladila otázkou:

– Tak mi řekni, při těch plánech, čeho bychom měli víc? Takovýchhle nemocnic bez léků? Anebo pracovních zón? Strážných? Vojáků? Čeho?

– Co by! Ty nic nechápeš. Bylo by víc oceli, železa, uhlí, dřeva, kanálů, lodí, tratí, lokomotiv... – vypočítávala nadšená Pípačka na prstech, jedna dlaň nestačí na všechny zanedbané úspěchy.

– Tak tedy dobře, a co z toho má údernice, když bude víc vagonů? Anebo uhlí? Jak si v životě s tím uhlím polepšíš?

– Jak že, jak...? Zlepší se přece doprava. Pojede víc vlaků, pojedou rychleji a dál. Postaví se víc škol, nemocnic, odšívovacích stanic. Už dnes máme nejvíc odšívovacích stanic na světě! Jenom se o tom nikde nepíše. A potom umění, tedy kina a cirkusy, taky divadla. Vysoké školy...

– A kdo bude v divadlech hrát? Kdo bude ve školách učit?

– Profesoři a učitelé, ty profesorko přemoudrá. Kdo jiný?

– Jenomže profesoři jsou tady, v zónách, na Planetě. U nás v zóně hned dva, na lince ve fabrice byla klavíristka, v Magadanu jsou zase herci a zpěváci. Kdo v těch školách bude nového člověka učit?

– Tohle jsou kontrarevoluční otázky! – vybuchla Pípačka. – Zjevně nechceš diskutovat, ale provokovat. A takovýhle přístup nikam nevede, – rázně ukončila debatu. – Už tolikrát jsem řekla, že se s tebou nebavím, ale protože tě mám za kamarádku, ustoupím, ty to zneužiješ a já, hloupá, se vždycky nechám vyprovokovat.

Zaklonila hlavu, uraženě koukala do šedého stropu a zarytě mlčela. Potom ji mrzelo, že rozhovor se Žeňou ukončila předčasně, mohla se trochu poptat na její názory a nachytat ji přímo na protirevolučních postojích. Zkrátka, starším kontrarevolucionářům je třeba ukázat na jejich vlastních slovech, jak se mýlí, a to platí i pro Žeňu.

Pípačka ví o životě dost. Kdo byl na frontě, profesorka Žeňa,

nebo Pípačka? Kdo prožíval každodenní okamžiky mezi životem a smrtí? Dnes se netrápí tím, že musela bojovat s nepřítelem, dělala to pro vlast. I zuby, komukoli ukáže díru v ústech, zuby mi vytloukli na frontě. To by ještě snesla, vždyť je to její oběť, ale bojovat se svými? V míru? Tohle ji ničí! Všude, kde se objevila, musela něco napravovat. Ve městě, v práci, ve večerní škole... Vždycky byla první, neostýchala se a nabádala, aby pracovali lépe a víc. Výsledek nebyl kdovíjaký, ale nedovolí, aby ji někdo jen tak z rozmaru zpochybňoval.

– Tak tedy jednu revoluční otázku. Tu doufám smím, – usmívala se Žeňa z vedlejší postele.

– No tak tedy ano.

– Jak ses dostala sem? Tak daleko, až z Brjansku?

– Udali mě, řekla bez mrknutí oka.

– Proč?

– Žárlila na mě Lena. Měli jsme v institutu Ignatia, fešáka, učil matematiku. Rád se mě vyptával, co se dělo na frontě, kde jsem byla, co jsem dělala. Byla jsem v Sevastopolu, v první linii a něčím jsem prošla, říkám. Čtyři holky z Povolží jsme se přihlášily na frontu, protože jsme chtěly bojovat za svou vlast. A vtom jsem mezi řečí pochválila americké auto, studebaker. Terénní nezmar, tolikrát tahal z bláta naše auta. Ignatio nadšeně tleskal, ale Lena se na mě dívala úkosem. Visela na něm, vždyť Ignatio byl jediný muž v institutu, jinak samé ženy a všechny na vdávání. Kde si dnes najdeš muže, když jich tolik leží ve Stalingradu? Samozřejmě že jsme se kolem něho točily, Ignatio sem, Ignatio tam, Ignatio vodečku, Ignatio cigaretku. Až mě někdo udal, a to mi právě měli dělat přední zuby! Přišli mi nepřátelskou propagandu a zuby v prdeli, – zakončila Pípačka lakonicky. – A ty? – obrátila se na Žeňu.

– Mně zase započítali manžela.

– Špiona?

– Kdepak. Projektovat mosty. Obvinili ho, že kopíruje americké mosty, a tak nás rozdělili. On na sever, já na východ.

– Aha. A proč je kopíroval?

– A proč jsi ty chválila americká auta?

Pípačka zamáchala rukama, jako by odháněla dotíravé mouchy.

– Je to celé popletené a nechceme se poučit. Děláme stále stejnou chybu, pořád jsme málo aktivní. Chápeš? Potřebujeme víc aktivity, víc výkonů. Čím lepší výsledky, tím vyšší je tvoje hodnota. Čím vyšší je tvoje hodnota, tím víc se tě bojí. Čím víc se tě bojí, tím lépe se ti kráčí vzhůru. Až jednoho dne na tebe tví nepřátelé nedosáhnou. Kdo by tě potom udal? Nikdo. Všichni se tě budou bát!

– Pípačko, kdo by se tě dneska bál? Stáhli z nás večerní róby a hodili nám prašivou pytlavinu, polili nás špinavou břeckou. Když tě jednou takhle poníží, už si tě nemůžou vážit, natož se tě bát. To prostě nejde. Nic tě zpátky na nohy nepostaví, ani práce, ani subotníky, ani brigády, ani splněné plány...

– Strašné, strašné! – zaskučela Pípačka a rozhazovala rukama.

– Staré, předrevoluční myšlení! Nepochopená doba! Všichni křičí – jdeme vpřed! A přitom přešlapují na místě! Kdy se tohle změní? Kdy lidé konečně revoluci pochopí? Sestro Ire-no, řekni něco, ty jsi cizinka, co si myslíš o úloze jednotlivce ve společnosti?

Štěpatá hlava s těkajícíma očima působila neklidným dojmem. A navíc ta usměvavá jízva – Pípačku jaksi nebylo možné brát zcela vážně.

Naklonila se k ní a šeptala tak, aby to slyšela i Žeňa:

– Pípačko, já chci jet domů. Za mužem a za dcerou, také za mámou. Potřebuji mě víc než tahle nemocnice. Chci jet domů...

Potom jí oběma dlaněmi stiskla povislé tváře a klidně hleděla do jejích vibrujících očí. Pípačka se opírala o poskládaný zimní kabát, který sloužil jako polštář. Vytřeštila oči. Chvilí pozorovala Irenin obličej, hledala v něm nějakou podlost nebo zradu. Náhle na to přišla a vykřikla:

– Tady ji máš, špionku! My sedíme za nic a jsme spokojené! Ona tu pyká za špionáž, a chce jet domů!

Poslední slova křičela roztřeseným hlasem a přitom rukama mlátila do příkrývky. Plácala jimi plná bezmoci, zklamání a nakonec se sesula a rozplakala se. Žal jí roztřásl duši i hlas,

hřbetem ruky si utírala slzy a z krku jí vyskakovalo neovladatelné hyk, hyk... Když se uklidnila, přiznala se, že nedávno jí napsali z práce. Těší se, že ji určitě brzy propustí, vždyť to musí být omyl, aby zavřeli frontovou vojačku. Opravdu, a nejnovější zpráva, poslouvejte, Ignatio si vzal Lenu za ženu a odstěhovali se do Moskvy...

Opět propukla v usedavý pláč, plakala, téměř se dusila, ne a ne ztichnout. Už se zešeřilo, unavená usnula mezi vzlyky, jen občas jí škublo v propadlé hrudi. Irena vstala a chtěla odejít, ale Pípačka sebou trhla a vykřikla ze sna. Přidržela ji za kostnatá ramena a opatrně ji posunula doprostřed postele. Pípačka ve spánku zašátrala, hledala nějakou oporu, našla si Ireninu ruku, stiskla ji a přiložila si ji k obličeji. Spala jako dítě.

– Vidiš, nestačí mít pravdu. Musíš vědět také to, kam tvoje pravda patří... – řekla Žeňa.

Otevřely se dveře a do tmavé místnosti vešla hřmotná sestra Tamara. Rozsvítila slabou žárovku a pacientky se probíraly z odpoledního odpočinku. Irena si vzpomněla na Ženina slova o pravdě, ale mezitím se jí zcela vytratil jejich smysl.

4

– Hotovo? – vříská Anin hlas z husté bílé páry v kuchyni. Naléhavá otázka patří Ženě a Ireně, a hlavně jejich nádobí. Vedoucí kuchyně je nevlídná a nekompromisní, nevyplácí se zahrávat si s ní. Drží v hrsti všechen personál, od zlodějských pomocnic až po profesorku Žeňu a Irenu, stačí dobře míněná stížnost a kterákoli z nich letí přes palubu. To si žádá pomocnice nepřeje, vždyť kuchyně je pro ně nepochybně záchranným člunem.

– Hotovó! – zazpívá jí Irena zpátky.

Proč se Žeňa netěší domů? Jejího muže nedávno propustili na svobodu. Taková zpráva změnila každého vězně a zasáhla i Žeňu. Hodně o tom mluvila, zářila radostí a podala si novou žádost o propuštění. Ubíhaly dny i měsíce, odpověď

nepřicházela a radost pomalu uhasínala, sesychala a postupně se změnila na nevrlost.

Znovu se přiřítla Aňa. Postavila se před polici s rukama v bok a prohlížela si nádobí.

– Některý má díru, – vyštěkla, jako by díru vyrobily ony. Prudce popadla hrnce jeden po druhém, strhávala je z police a každý obrátila dnem proti oknu, aby ho prozkoumala. Děravý byl třetí v řadě. Opravdu, proti světlu byla díрка zcela očividná. – Syčí, hoří, pálí mi plotnu, zmrđ. Kdoví, kdy přijede Jerofej.

– I Šota to umí zalepit, – vyhrklo z Ireny zcela bez jejího přičinění. A čekala na reakci.

– Šota, Šota... – hudrovala Aňa a zkoumala další hrnec. – Tak ať... a není to tvůj šamstr? – zeptala se a na odpověď nečekala, otočila se a už dupala bagančaty do kuchyně.

– Je, co by ne, – dychtivě odpověděla Žeňa za odcházející.

Irena zatnula zuby a vrátila se ke korytu.

– Co se zlobíš. Jsi samá odměna! – usmála se na Irenu, ale vůbec nic nechápala.

Irena byla dopálená. Kam se poděla Ženina někdejší moudrost a shovívavost?

– Chtěla jsem ti pomoci, – řekla na svou obranu. – Když zavolají Šotu opravit hrnce, máš ho na pár dnů pro sebe...

Irena na to nic neřekla, raději se kousla do jazyku. Anina zmínka o šamstrovi ji z míry nevyvedla, vždyť je to jen bývalá kriminálnice. Není divu, že její prostý svět se velkopanský rozvaluje akorát tady, mezi ostnatými dráty. Ale Žeňa?

Doma v Kežmarku se v jejich společnosti takhle nemluvalo. Vztahy se především prožívaly a o mnohých věcech se mluvilo jenom v náznacích. Tak to bylo i v jejich učitelské rodině. Jednou se nemotorná hospodářka Macková v levočských lázních neohraně zeptala Ireny, a to přímo před doktorem Grochem, jestli Jurkanin bude Ireniným amantem. Nad její nehorázností se Irena začervenala a studem by se nejraději propadla pod zem. Lékař viděl její rozpaky, upravil si límec na bílé košili, odkašlal si a taktně odešel do své ordinace. Proboha, jaký Jurkanin, jaký amant? Přisuzování vztahů tímto

způsobem hodnotila jako venkovskou neotesanost. A Jurkanin? Mladý pomocník v lázních, poskok, člověk pro všechno. Měl rozložitou postavu, ale výškou ho Irena přesahovala, a už to ji od něho odrazovalo, nemusel ani otevřít pusu. Nepřišla na chuť jeho humoru a jeho pokusy o sblížení považovala za venkovskou prostotu. Zkoušel na ni všelicos, vyvaloval oči okované hustým obočím, vystavoval na odiv mládenecké přednosti – mohutné ruce, silácká gesta, houpavou chůzi, brrr, běhal jí z něho mráz po zádech. A prý amant!

Kolik let uběhlo od těch dob, kolik lidí se jí mihlo před očima! Ta doba pohltila jednu válku, Ireninu cestu na Planetu a osm nekonečných let v povodí Kolymy na zemi plné zlata.

Z kuchyně opět doléhá hádka. Z křiku se dalo usoudit, že některá pomocnice nasypala kroupy do nesprávného kotle. Teď na sebe vykřikují a těžkým vzduchem létají vulgární nadávky. Zasáhla Aňa svým vrískotem a ostatní hlasy ztichly. Procedura je jasná, kotel musí přelít. Pokud se do něj omylem dostalo více krup, nemůže stát u pravého okénka, ale u levého, privilegiovaného. To přece ví každý hlupák.

Irena nakoukla do chodby spojující přípravnu s kuchyní. Hned na rohu trčel pohybující se čumáček slídícího potkana. Čmucha, slídil, jako by tipoval, zda se mu vyplatí přeběhnout křížem krážem přes místnost. Ohnala se hadrem a zvědavý tvor zmizel v tmavé díře.

BARÁK ČÍSLO DVĚ

1

V baráku číslo dvě, podobně jako ve všech ostatních, je dvě stě padesát míst. Není to žádná náhoda, že je jich právě tolik, ani o duši méně, ani více. Dvě stě padesát je magické číslo, je úředním pomocníkem, přímo až zaklínadlem. Pozoruhodné na něm je, že přestože se s ním pracuje, není nutné znát ho příliš důkladně, ba ani čísla, která mu předcházejí, dokonce není třeba ovládat žádné početní operace, jako je násobení a dělení. S číslem je zapotřebí umět pracovat, což platí zejména pro dozorce, jimž běžné počítání dvojciferných čísel zatím dělá problémy. Ještě víc to platí pro úplné začátečníky, kteří mají za sebou jen krátký kurz rozlišování nepřítele a počítání na jedné ruce, zkrátka, pokud jde o analfabety. Pro úplnost je nutné dodat, že magickou dvě stě padesátkou svět nekončí. Za ní následuje mnohem tajemnější číslo – rovná tisícovka. Často se říká tisíc sem, tisíc tam, ale opravdu pracovat s tímto obrovským číslem dokáže málokdo. Pokud v zóně nastane případ, že dozorcí potřebují počítat do tisíce, zpravidla už přivolají někoho s ukončenou základní školou, nejčastěji Nardu či Olu, v nejhorším i posměvačnou Parasku.

Analfabetické počítání do dvě stě padesáti prý v revolučních dobách vymyslel sám Felix Dzeržinskij, zakladatel Čeky, aby ulehčil počítání zajatých buržoustů, kulaků a jiných nepřátel

mladé sovětské moci. I velcí pedagogové by tu jednoduchost obdivovali. Celý figl spočívá v rychlokurzu počítání do pěti – jeden, dva, tři, čtyři, pět. Kolik prstů, tolik čísel. Bystřejší voják si početní úkol osvojí rychle, jednu dlaň použije na počítání prstů, ukazováčkem druhé tluče do jednotlivých prstů, aby se nezmýlil. Párkrát si to zopakuje a za chvíli je vyškolený, a hned může stavět zajaté nepřátele do řad – co voják, to prst. Jeden, dva, tři, čtyři, pět, pět prstů – pět nepřátel.

Když voják nebo dozorce zvládl první lekci, nakreslil na papír pět čárek a postup zopakoval. Jeden, dva, tři, čtyři, pět – a prvních pět nepřátel přeškrtnul dalšími pěti. Obrázek s pěti svislými čárkami přeškrtnutý pěti vodorovnými se nazýval *kastlík*, dohromady jich tedy bylo deset. Pět kastlíků byla *kopa* a každý počtář už spočítal, že měla padesát členů. Pět kop představovalo *hromadu*, rovných dvě stě padesát duší.

Počítání do pěti zvládl každý poměrně rychle, dokonce i Paša, známý svým nepřátelstvím ke vzdělavcům i ke vzdělávání.

Takhle počítali vězně při nástupu do vlaku už v polském Samboru. Vinou drobných chyb při zápisech čárek museli vojáci počítání mnohokrát opakovat. Nervózně stavěli vězně po pěti, posouvali je dopředu, potom dozadu, jenomže se spletli a začali znovu. Kastlíkový systém se čerstvě vyškoleným dozorcům vzpíral, marně počítali čárky a přeškrtovali je novými, pokaždé nějaký čertík vystrčil růžky a jejich práci zmařil. Vystrašeným vězňům se zpočátku zdálo, že počítání podléhá neznámému utajení anebo šifrování, ale nikoho nenapadlo, že mladí pohůnci tisícovek lidí na východ neznají jiná čísla než ta, co jsou jasně deklarována na dlani jedné ruky. Po setmění se počtářské znalosti ozbrojeného doprovodu ještě zhoršily. Dva vězni nekonečné počítání nevydrželi, nejprve odpadl jeden Polák. Odtáhli ho po sněhu do baráku zostřeného režimu a místo něho přivedli čerstvého vězně, aby počty seděly bez jakýchkoli pochyb. Když odpadl druhý, už se jim to zdálo podezřelé, proto než ho odtáhli, párkrát do něho kopli, aby se přesvědčili, jestli nesabotuje jejich počítání. Nato se přihlásili dva Němci z Gelnice, nabídli své počtářské služby, a když dozorci usoudili, že v tom není utajený záměr, počítání

povolili. Gelničané spočítali nastoupený transport za čtvrt hodiny a všichni mohli s úlevou nastoupit do dobytčích vagonů.

2

Baráky v zóně jsou navlas stejné. Poschodové pryčny jsou rozmístněny do dvou řad. Jedna vpravo, jedna vlevo. Mezi stěnami a pryčnami je úzká ulička, středem baráku mezi pravou a levou řadou zase širší. Uprostřed trůní velká hliněná kama s litinovou deskou, kolem nich jsou dřevěné stojany na sušení oděvů. Vzadu v rohu stojí paraša, sud od nafty plnící roli obrovského nočníku pro případ noční potřeby, nebo i denní, když venku zuří vichřice.

Irena se uchýlila na svou pryčnu a z hlavy vypustila Žeňu i její dnešní bláboly. Rukavice schovala do kouta, posadila se a šustící sláma v ní vyvolala pocit vytouženého soukromí. Teď si všimla sazí na rukou. Ze začouzených hrnců se zažraly tak hluboko, že umýt ruce nebude vůbec jednoduché. Marně je máčí celý den ve vodě, bez mýdla jsou dlaně sice čisté, ale zůstanou poseté černými vráskami. Na sobotní návštěvu by ráda přišla jako bývalá zdravotní sestra – čistá duše, čisté ruce, takhle si chce vzít syna do náruče. Před chvilí si otřela obličej mokrý od roztálých vloček a přitom vůbec nepomyslela na saze, rukáv blůzy je od nich celý černý.

Poprosí o zrcadlo, zlodějky se jí snad nevysmějí. Nemá nic na výměnu, u chleba byla krátce, potom musela k nádobí a kdo jí uvěří, že jde z kuchyně a nic neukradne? Zrcadlo se v baráku půjčuje, ale něco za něco. Potřebuje hlavně mýdlo, to svoje vymydčila a zbývající kousíček jí před týdnem někdo ukradl, když si ve studené vodě oplachovala obličej. Nové bude možná za měsíc, jestli ho přivezou. Teď by ale pomohlo trochu sádla, to zažrané saze rozpustí, zbytky utře do hadru a ruce si umyje horkou vodou z kuchyně. Jenže sádlo na ruce nezíská jen tak a s černými prsty nechce sahat pod matraci, má tam poklady, co vezme do Bujčanu. Dělá jednu hloupost za druhou, proč tak lacině prodala kuchařské velitelce zprávu, že Šota

umí opravovat děravé hrnce? Mohla se udělat důležitou, vymyslet si průpovídku o drátování, potom do toho zamontovat výjimečného Šotu a požádat o odměnu. Mohla navrhnout chleba se sádlem, to je neškodný a pochopitelný požadavek.

Odhrnula slámu a zkontrolovala dary určené na sobotní cestu. Jsou tam, nezmizely, kriminálnice mají před ní jako před bývalou medsestrou jakýs takýs respekt. Opřela se o prkennou stěnu a sledovala čerstvě dokončenou výšivku na stěně u nohou. Je to kousek tmavohnědého silného plátna se stejně tmavou výšivkou letící labutě. Na první pohled vypadá výšivka jako pro slepce, všechno je v jedné barvě, podklad i nit, a přece má zajímavé kouzlo. Teď, když je stará pytlovina napnutá, působí labuť jako vytesaná do skály. Výšivala ji po večerech celé týdny a pozítří ji vezme do Bujčanu, daruje ji Kátě.

Prostou Kátu objevil před třemi lety Šota a stala se Ireninou spásou. Přijala jejího syna Ivana jako svého, přitiskla si ho na bílé prsy a zachránila ho před táborovým hladem. Kojila ho, houpala, s vlastními dětmi ho proháněla po kuchyni a neduživé dítě z lágru vyrostlo. Dobrosrdečná Káťa ani nepostřehla, jak Irenino zoufalství proměnila v naději. Jenomže tříleté děti se musí vrátit do zóny. Táborové děti jsou státní, ty tříleté rozdělují do dětských domovů na Pevnině... Po někdejším hladu se tedy ohlásila nová katastrofa.

Návštěvy má Irena povolené, přirozeně, jen za dobré výsledky a včera jí velitelka strážní služby Kiša Golubovová březnové povolení vystavila. Proto teď štrachá ve slámě a kontroluje drobnosti, má trochu cukru i tabák pro Kátina muže. Opět se cítí jako matka, uvidí svého syna. Když na něho pomyslí, po každé se jí vzrušením zrychlí dech, ale stačí, že se setmí, že usíná na své pryčně, a už se přemáhá, aby se žalem nezadusila. Proč dnes do ní Žeňa zaryla tak hrubým způsobem? Mají málo společného trápení? Anebo si se svým úsměvem chtěla zahrát na svěťici Xeňu?

– Tahle plavba skončí a bude lépe, – utěšovala Xeňa bezvládnou Irenu v dusivém podpalubí lodi. Plavily se z Vladivostoku do Magadanu, a když se Xeňa doslechla o Irenině nešťastném porodu ve vlaku, přisedla si k ní, držela ji za ruku, přikrývala ji spolu s Katalin, mezi ruskými ženami pro ni sháněla kousky chleba a počítala dny do příjezdu na pevnou zem.

– Ještě pět dnů, ještě čtyři, tři... a potom vyjdeme ven, bude svítit slunce, ucítíš čerstvý vítr a bude ti lépe. Jistě tam mají i nějakou ošetřovnu.

Irena dýchala zkažený vzduch podpalubí, dusila se, ne a ne se zmátořit po těžkých horečkách. Držela se podaných rukou, jednou to byla Katalin, jindy Xeňa, a cítila, jak jejich hojivé teplo putuje do jejich žil a vrací ji zpět mezi živé.

Ošuntělá loď *Felix Dzeržinskij* dorazila do Magadanu koncem srpna. V chladném sibiřském létě moře bouřilo, vzpínalo se a zas klesalo, dosahovalo až k obloze s temnými mraky. Vodní tříšť z hřebenů vln pronikala do vzduchu, do očí, do šatů, studený slaný vzduch byl všude, i hluboko v podpalubí. Zničený oděv ženám navlhnul a trásl se zimou. Spásonosná pevnina se na první pohled zdála vykoupením, všichni věřili, že na souši je už nemůže postihnout nic horšího, než bylo putování na konec světa.

Až později se Irena z útržků hovorů dozvěděla, že poslední večer se někde na lodi odehrál nepříjemný incident. V některé tmavé chodbě se strhnul křik následovaný voláním o pomoc. Xeňa tam vběhla, ale někdo ji zasáhl nožem a zahnal zpátky. Tři nebo čtyři příšery křičící ženě zacpaly ústa, marně se seběhly i další, muži je rozehnali kopanci a hrubými nadávkami. Xeňa si ovázala krvácející ruku hadrem a běžela pro pomoc.

Dozorci se bavili na palubě, také oni měli nebezpečné plavby plné zuby. Xeňa se jim nezdála. Co chvíli tu vřiskají nějaké ženštiny, kdesi vpředu prý rodí žena, hubatá bába se bezostyšně dožadovala teplé vody. Proč rodí právě teď? Neumí počkat do zítřka? Bábě museli zacpat pusy, a už je tu druhá, kdo to má poslouchat? Modrooký mládenec v uniformě se na

vystrašenou Xeňu usmál, těžko říct, co si myslel o další neodbytné babizně, líně vstal a prosící Xeňu nečekaně kopl do břicha. Spadla zpátky ke schodům, jen taktak, že se chytla zábradlí a neskutálela se do podpalubí.

Znásilněné ženě se podařilo utéct až ráno. Vyběhla na palubu v potrhaných červených šatech a s rozcuchanými vlasy, jednou rukou si zakrývala odhalená prsa, druhou si pomáhala u železného zábradlí. Rozběhla se k okraji paluby, vyskočila k ramenu jeřábu na spouštění záchranného člunu, vyplašila hejno racků a vzápětí se vrhla mezi ně. Skřehotaví rackové se rozletěli na všechny strany, ženin křik se zaryl do vzduchu, na okamžik přehlušil skřehotání ptáků i hukot moře a spolu s ní zmizel ve vlnách.

Zpráva o incidentu se rychle rozšířila po celé lodi. Kam se to po úmorné cestě dostali? Zděšené ženy chodily za dozorce, ale oni jen máchli rukou, na co skákala přes palubu, hlupačka. Teď nastanou zbytečné starosti, osoba bude chybět v seznamech a jim přibude práce. Když nepochodily u dozorců, vyhlédly si námořníka u záchranných člunů. Dvě Rusky mu objímaly kolena, aby něco udělal aspoň on, mají přece záchranný člun! Starý mechanik v zaolejovaných montérkách se vymluvil na jiné povinnosti. Kdyby se měl starat o každého hlupáka na této lodi, nikdy by do cíle nedoplul. Lhostejně se opíral o rezavou stěnu strojovny a právě něco vykládal zvědavým vězňům v umouněných civilních oblecích. Nenechal se vyrušit křikem žen ani jejich škubáním za tlusté kalhoty. Stál s hořící cigaretou uprostřed prosících žen, vypouštěl kouř nad jejich rozcuchané hlavy a po chvíli, když mu došla trpělivost, setřásl je ze sebe jako otravný hmyz. Vyndal cigaretu z pusy a s úšklebkem recitoval:

– Kolyma, Kolyma, čudnaja planeta, dvenadsať mesjacev zima, ostalnoje leto...

Planeta! Ona byla cílem půlročního putování! Námořník svůj výklad doplnil zprávou, že Magadan není jen přístav, ale i město s úřady, distribučními tábory, sídlištěm a také s divadlem!